

HORVÁTH DEZSŐ

HUN-REN Wigner Research Centre, Budapest
és
Babes-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár

Hová lett az antianyag?

2024

A CERN 70. SZÜLETÉSNAPJA

Humán Tudományok Kutatóháza, Budapest

MTA.HU

70 éves a CERN

70 éves a CERN

INSTITUTUL DE STUDII AVANSAE
ÎN ȘTIINȚĂ ȘI TEHNOLOGIE

Az antianyag születése

Paul Dirac, 1928:

Új egyenlet a hidrogénatom precíz matematikai leírására: **szépészet??**

Két megoldás elektronra ($x^2 = 4 \Rightarrow x = \pm 2$):

- Pozitív energiájú és negatív töltésű: e^-
- Negatív energiájú és pozitív töltésű: e^+

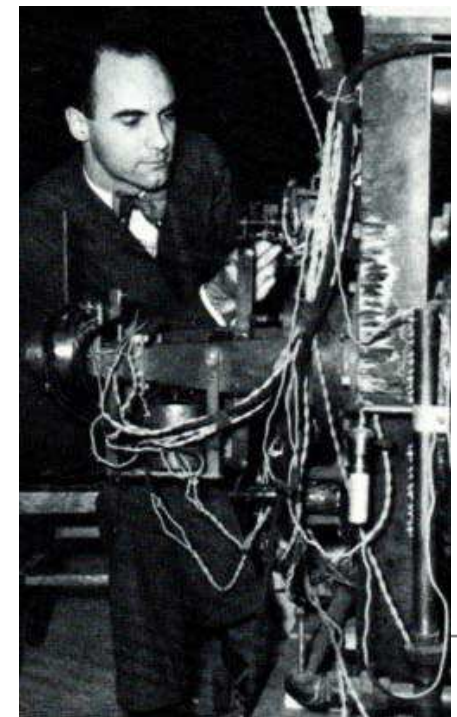
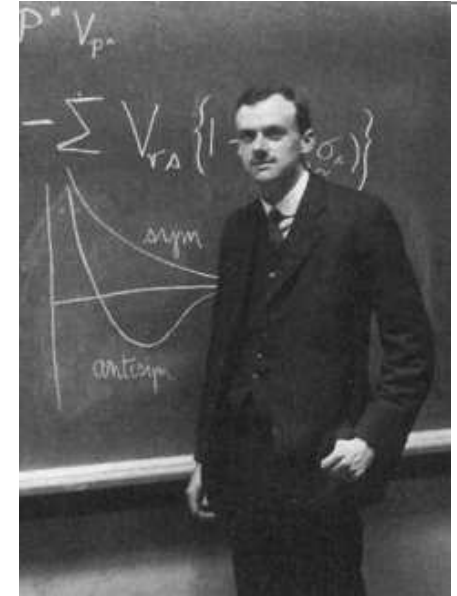
Negatív energia (tömeg!) nem fizikai, Dirac elektron-hiánynak értelmezte.

Carl Anderson, 1932:

e^+ kozmikus sugarakban
 $\Rightarrow$ valódi részecske, pozitron

Nobel-díjak:

Dirac: 1933; Anderson: 1936

Antirészecskék

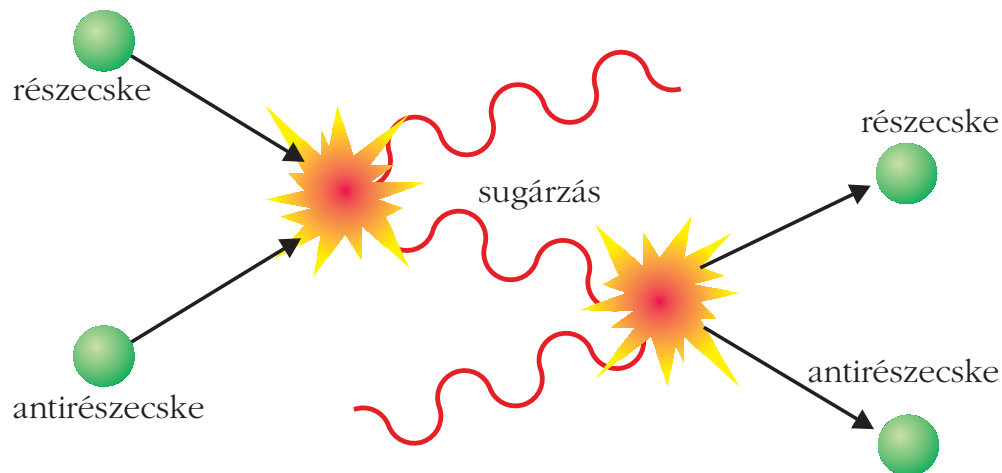
Minden anyagi részecskének van antirészecskéje.
Tulajdonságaik (a töltés előjelén kívül) egyeznek.

Pl. proton (a hidrogénatom magja) $\Leftrightarrow$ antiproton.

Ha részecske antirészecskéjével ütközik, megsemmisülnek, energiájuk
szétsugároz.

Sugárzás atommag terében részecske + antirészecske párokat tud kelteni.

Kisebb energián elektron–pozitron párt,
nagy energián, pl. $E > 2M_{\text{proton}}c^2$ proton+antiproton párt.

Csillagászat (űrteleszkópok!)

- A galaxisok kialakulása már az Ősrobbanás után 500-800 millió évvel megkezdődött
- Korai galaxisok kisebbek és kevésbé szimmetrikusak $\Rightarrow$ gyorsabb formálódás
- A legtávolabbi felvételeken nyomon követhető csillagok képződése

Fiatal galaxisok

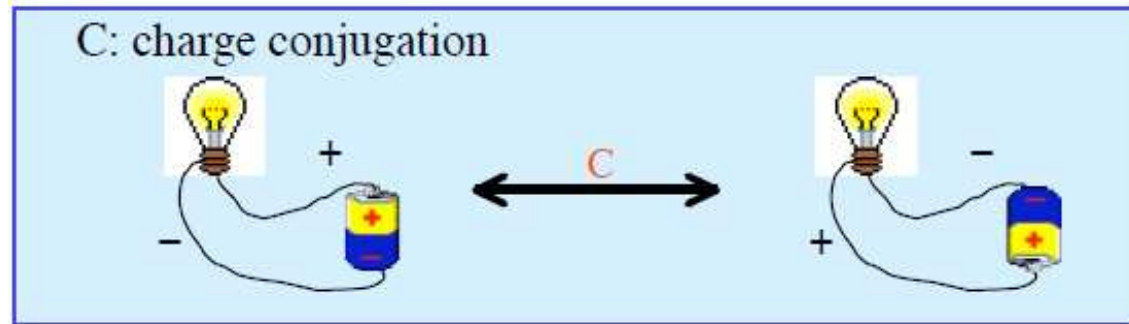
Nem látunk antianyag-galaxisokat:
sugárzási övezet lenne körülöttük

Billiomod résszel több részecske keletkezett, mint
antirészecske

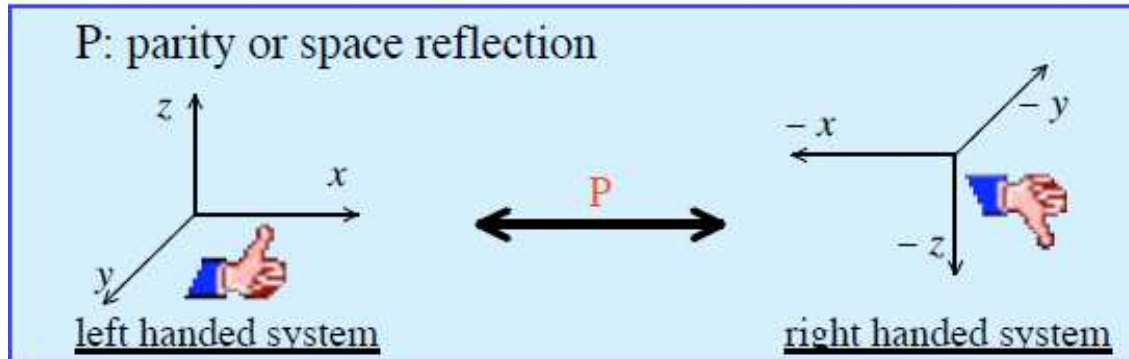
Különbség anyag és antianyag között?

Tükrözési szimmetriák

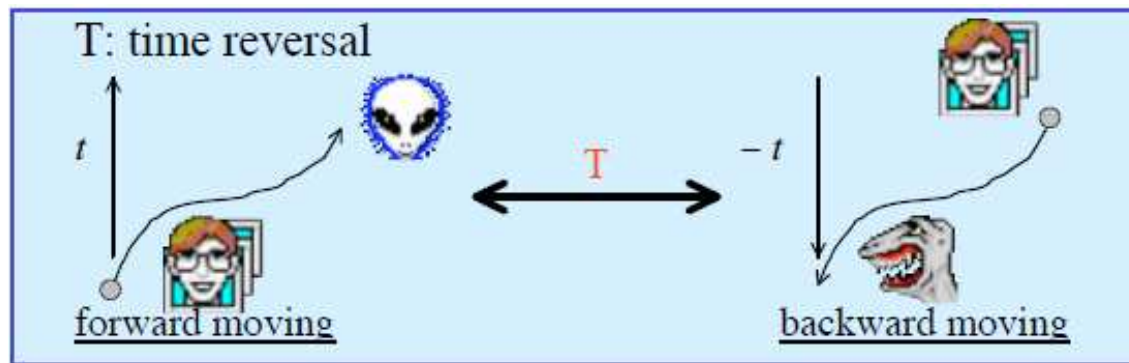
Töltéstükrözés: C
részecske
⇓
antirészecske

Tértükrözés: P
Jobbkéz $\Rightarrow$ balkéz

Időtükrözés: T
Idő visszafelé

CPT-szimmetria:
elektromágnesség,
mikrovilág

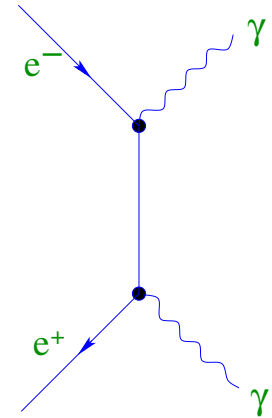
T. Nakada, CERN

CPT-invariancia

Elméleti alaptétel (R. Feynman):

$$CPT|p(r, t)\rangle = |\bar{p}(-r, -t)\rangle \sim |p(r, t)\rangle$$

azaz szabad **antirészecske** $\sim$ **részecske**,
amely téridőben visszafelé mozog.

CPT sérülése sértené:

- a kölcsönhatások **lokálisát** azaz a **kauzalitást**, vagy
- **unitaritást**, az **anyag, információ, ...** megmaradását,
- vagy a Lorentz-invarianciát.

Elmélet általában: *CPT* nem sérül

De miért nincsenek antianyag-galaxisok? Az
Ősrobbanáskor egyformán kellett keletkezniük

Vannak *CPT*-sértő modellek $\Rightarrow$ ellenőrizni

Az antianyag kérdései

- Miért nincs antianyag a világegyetemben? Az ősrobbanás után pontosan ugyanannyinak kellett keletkezniük: hova lett az antianyag?
- Lehet, hogy a Világegyetemnek általunk nem belátható részében rejtőzik? Az ősrobbanást követő felfúvódás sokkal gyorsabb lehetett, mint a fénysebesség, a horizonton kívül került világról nem lehet tudomásunk.
- Lehet ici-pici különbség anyag és antianyag között, amely okozhatta a különbséget?
- Létezhet-e olyan anyagi részecske, amely a saját antirészecskéje (Majorana-részecske)? A neutrínó lehet olyan.
- Van-e gyakorlati jelentősége az antianyagnak, vagy az csak a fizikusok drága játékszere?

Részecske = – antirészecske ?

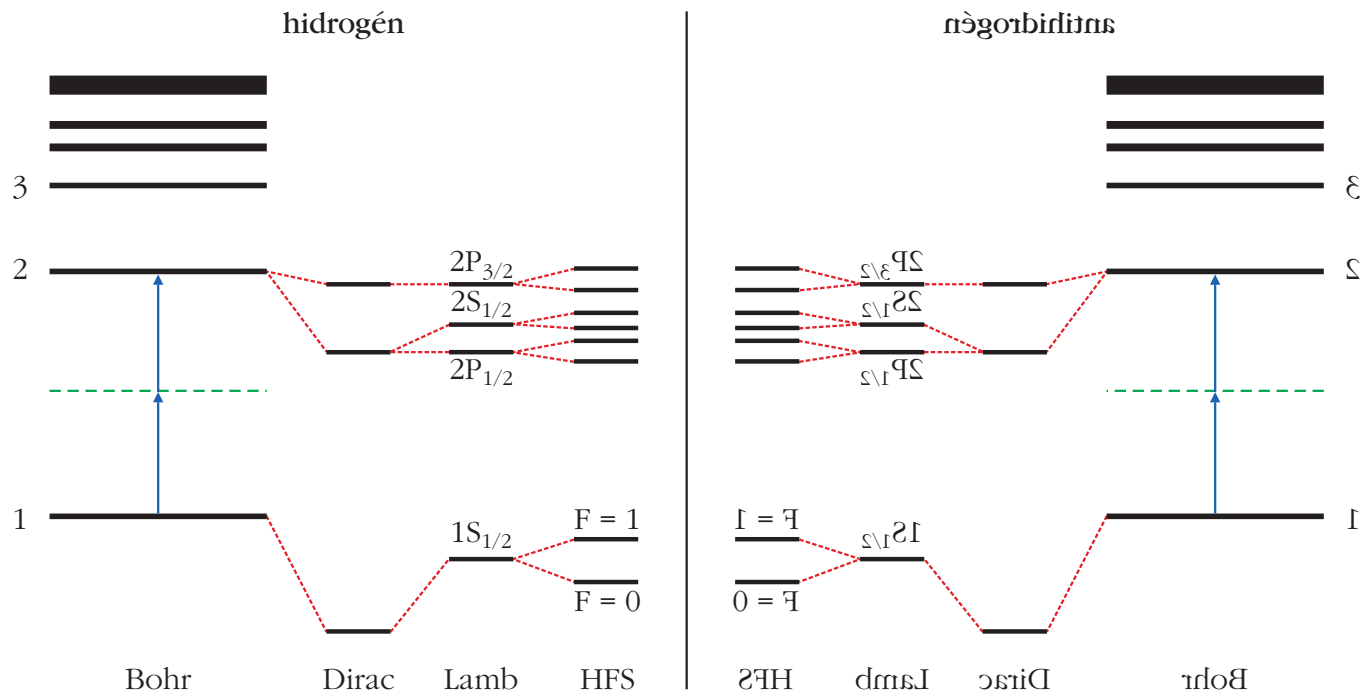
$$[m(K^0) - m(\bar{K}^0)]/m(\text{átlag}) < 10^{-18}$$

proton $\sim$ antiproton? (m, q, μ összehasonlítása)

$\bar{H} \sim H$? ($2S - 1S$) átmenet, megfigyelve: ALPHA, 2016-17.

Kétfotonos bomlás $\Rightarrow$ hosszú élettartam $\Rightarrow$ keskeny vonal

Kétfotonos
spektroszkópia
hideg atomon
 $\Downarrow$
ellentétes
irányú lézerek
 $\Downarrow$
hőmozgási
hatás
kiküszöbölve

M. Charlton, J. Eades, D. Horváth, R. J. Hughes, C. Zimmermann:

Antihydrogen physics, *Physics Reports* 241 (1994) 65–117.

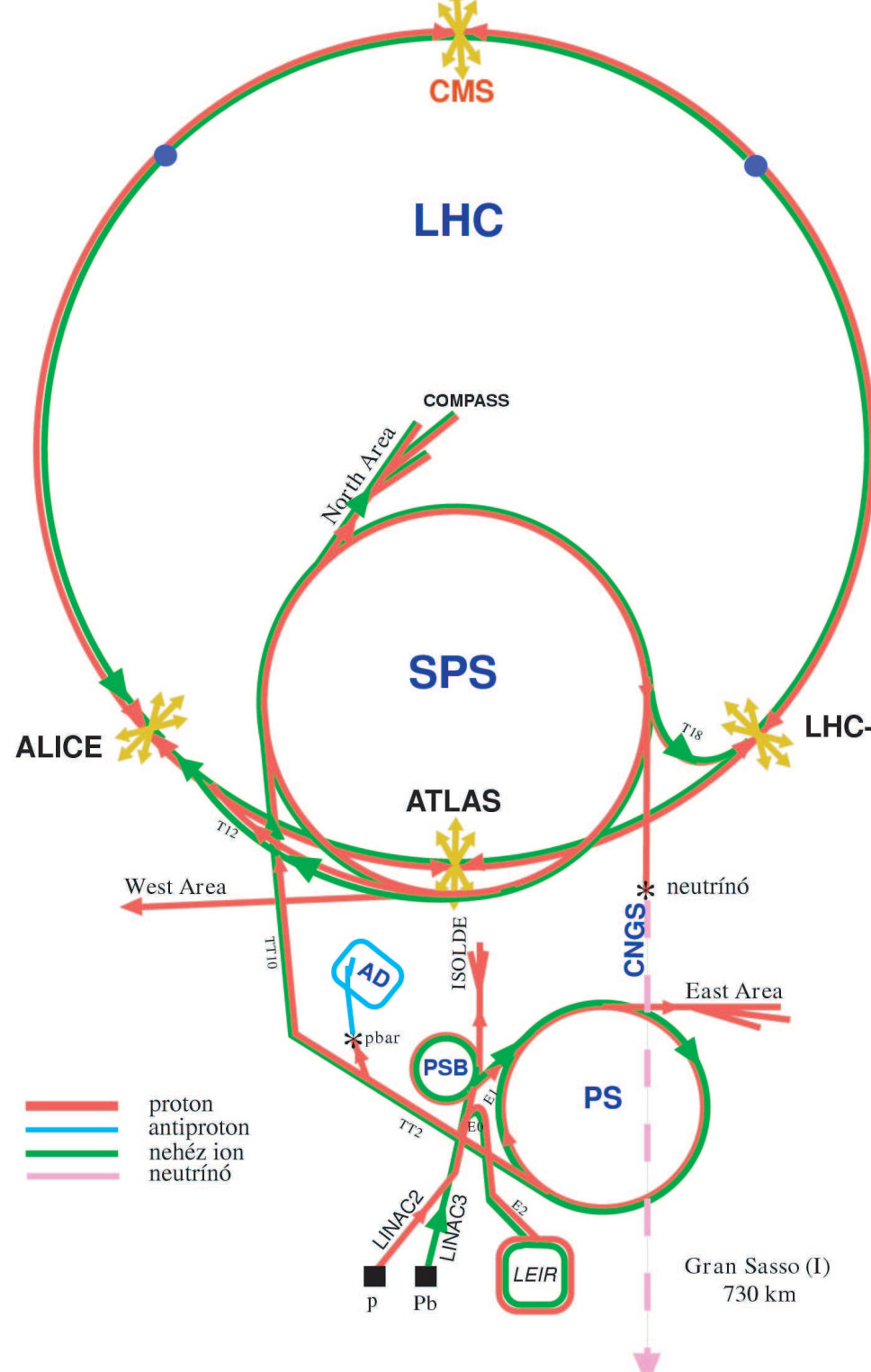
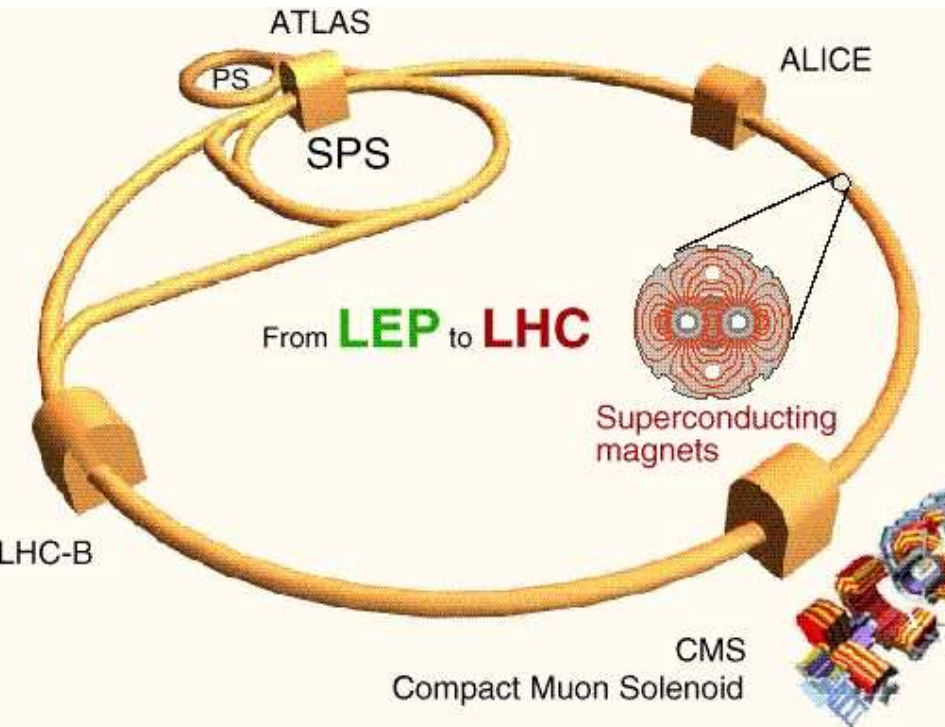
A CERN antianyaggyára

Épült 1997-99-ben, a CERN döntéséhez a megvalósíthatósági tanulmányunk is hozzájárult

A CERN gyorsítói

LHC: Large Hadron Collider

A CERN antiproton-lassítója (AD)

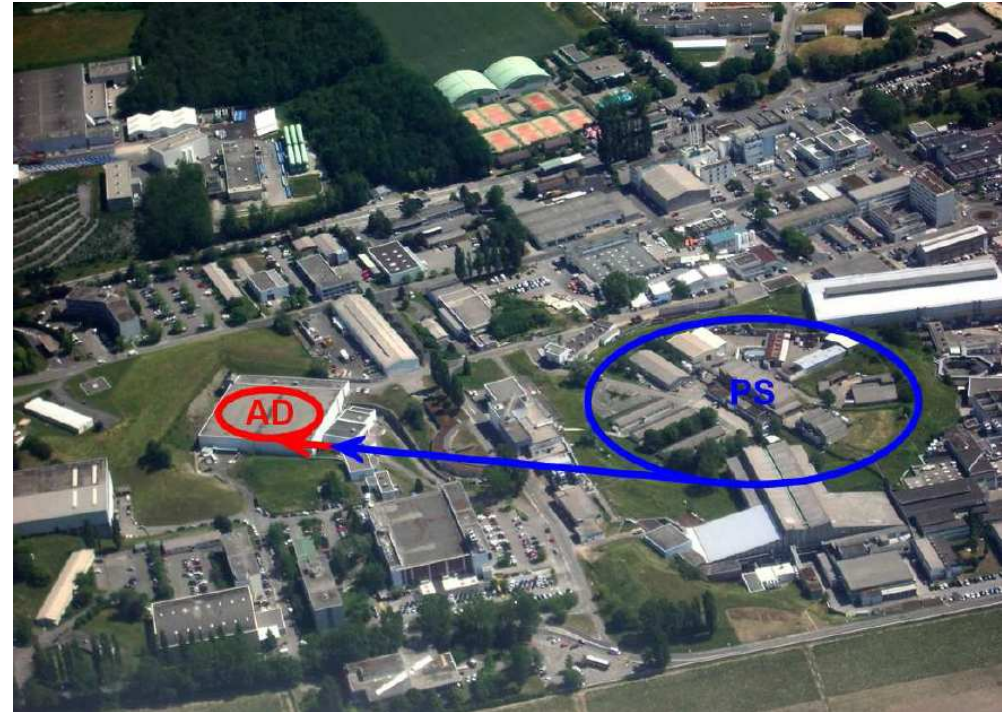
a *CPT*-invariancia ellenőrzésére épült

Hat alapvető kísérlet az AD-nál:
Antihidrogén-spektroszkópia
és antigravitáció

ASACUSA:

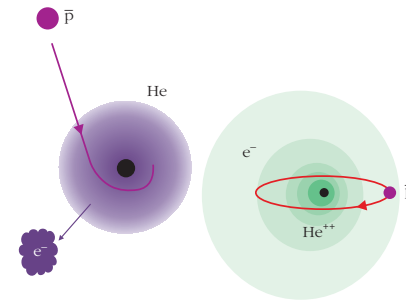
Antiproton tömege és töltése
Antiproton mágneses momentuma
Antihidrogén finomszerkezete

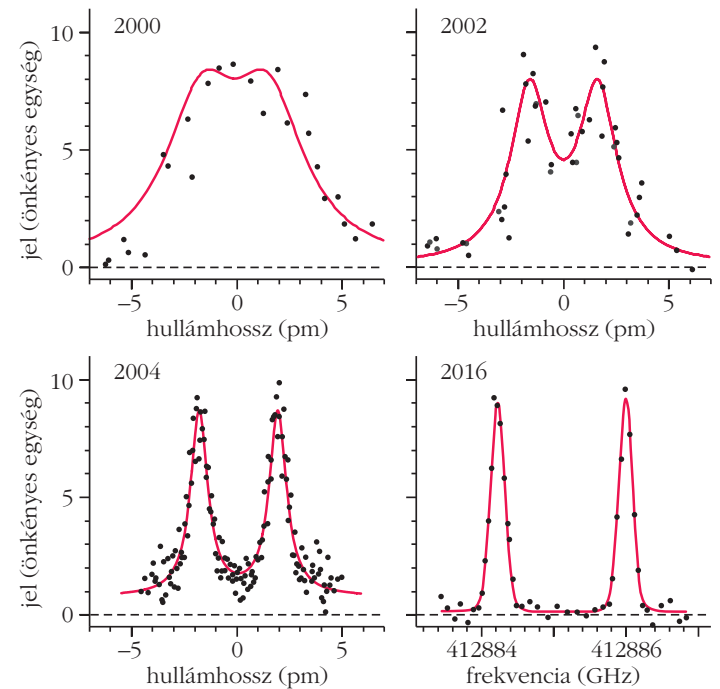
ASACUSA: Atomic Spectroscopy And Collisions Using Slow Antiprotons
Tokió, Aarhus, Bécs, Brescia, Budapest, Debrecen, München
Barna Dániel, Radics Bálint, Juhász Bertalan, Sótér Anna, Horváth Dezső

ASACUSA: lézerspektroszkópia

Antiprotonos héliumatom

A lézerspektroszkópia fejlődése

Aszakusza: Tokió templomi negyede

Anti-fizika, 2016. nov.

SCIENCE-cikk

MTA Hírek ⇒ Index

REPORT

PHYSICS

Buffer-gas cooling of antiprotonic helium to 1.5 to 1.7 K, and antiproton-to-electron mass ratio

Masaki Hori,^{1*} Hossein Aghai-Khozani,¹ Anna Sótér,¹ Daniel Barna,² Andreas Dax,^{3†} Ryugo Hayano,³ Takumi Kobayashi,^{3‡} Yohei Murakami,³ Koichi Todoroki,^{3§} Hiroyuki Yamada,³ Dezső Horváth,^{2,4} Luca Venturelli⁵

Építette: Sótér Anna (München)

és Barna Dániel (Budapest)

Szerzők: 6 japán (München és Tokió), 3 magyar (Budapest, Debrecen és München), 1 olasz (Brescia), 1 német (Tokió) és 1 iráni (München)

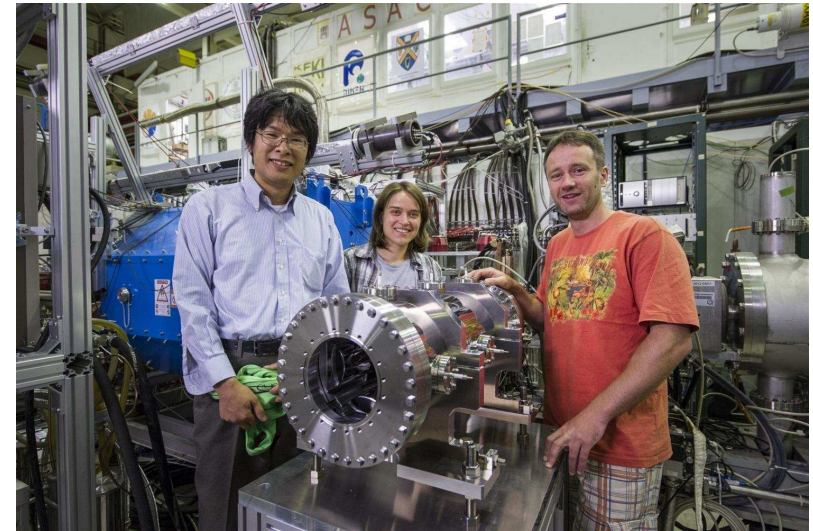
Az előző nagy lépés: M. Hori, A. Sótér, D. Barna, A. Dax, R.S. Hayano, S. Friedreich, B. Juhász, T. Pask, E. Widmann, D. Horváth, L. Venturelli, N. Zurlo: *Two-photon laser spectroscopy of $p\bar{b}$ -He⁺ and the antiproton-to-electron mass ratio*, *Nature* **475** (2011) 484-488.

Szerzők: 4 magyar (Bécs, Budapest+Debrecen, München, Tokió), 2 japán (München és Tokió), 2 olasz (Brescia), 2 német (Tokió és Bécs), 1–1 osztrák és angol (Bécs)

The screenshot shows the top navigation bar of the MTA Hírek website. It includes the MTA logo, the text 'MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA', and navigation links for 'KAPCSOLAT', 'ENGLISH', 'MTA', 'Köztestület', 'Kutatóhálózat', and a search icon. Below the navigation bar, the article title 'Antianyaggyár a CERN-ben: áttörés magyar részvétellel' is displayed. The article text describes the achievement of increasing the precision of antiproton mass measurements at CERN through the ASACUSA collaboration. The date '2016. NOVEMBER 9.' and the author 'HORVÁTH DEZSŐ' are also visible.

ASACUSA: a mérőberendezés

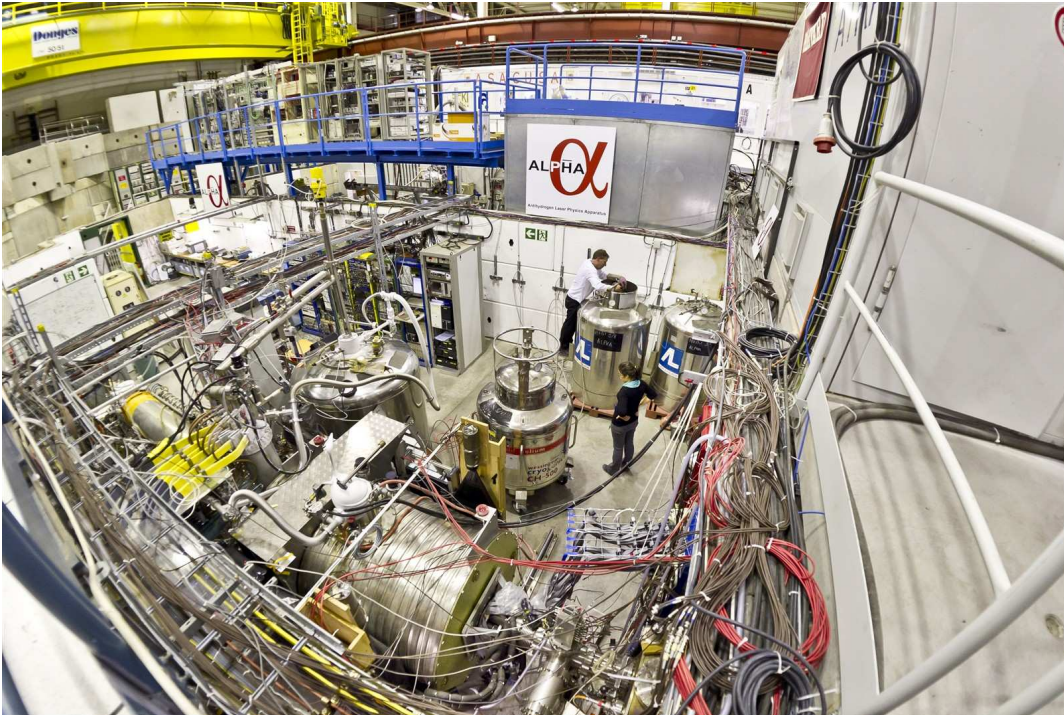
Hori Maszaki, Sótér Anna és
Barna Dániel
a berendezés építői

A hűtőrendszer és a lézerek a fal mögött

ALPHA: antihidrogén vizsgálata

ALPHA: Antimatter Laser PHysics Apparatus (9 ország 19 intézete)

- Csapdázz 90,000 antiprotont.
- Keverj hozzá 3 millió pozitront.
- Kelts 50,000 $\bar{H}$ atomot.
- Zavard el a töltött részecskéket.
- Csapdázz 20 $\bar{H}$ atomot $T = 0.54$ K-nél.

A $\bar{H}$ -t csapdában tartják 10 s-ig $\Rightarrow$ magától $1S$ alapállapotba kerül.
Észlelés mágnes tér ($B = 1$ T) lekapcsolásával $\Rightarrow$ annihiláció.

Mérések: $\bar{H}$ mágneses momentuma, töltése ($0!$), $2S - 1S$ átmeneti energia, és a gravitációs gyorsulása (összehasonlítva H-atommal)

Antihidrogén-nyaláb

ASACUSA: MUSASHI

Monoenergetic
Ultra
Slow
Antiproton
Source for
High-precision
Investigations

Mijamoto Muszasi ~ 1640

5.8 MeV $\bar{p}$ AD $\Rightarrow$ RFQ

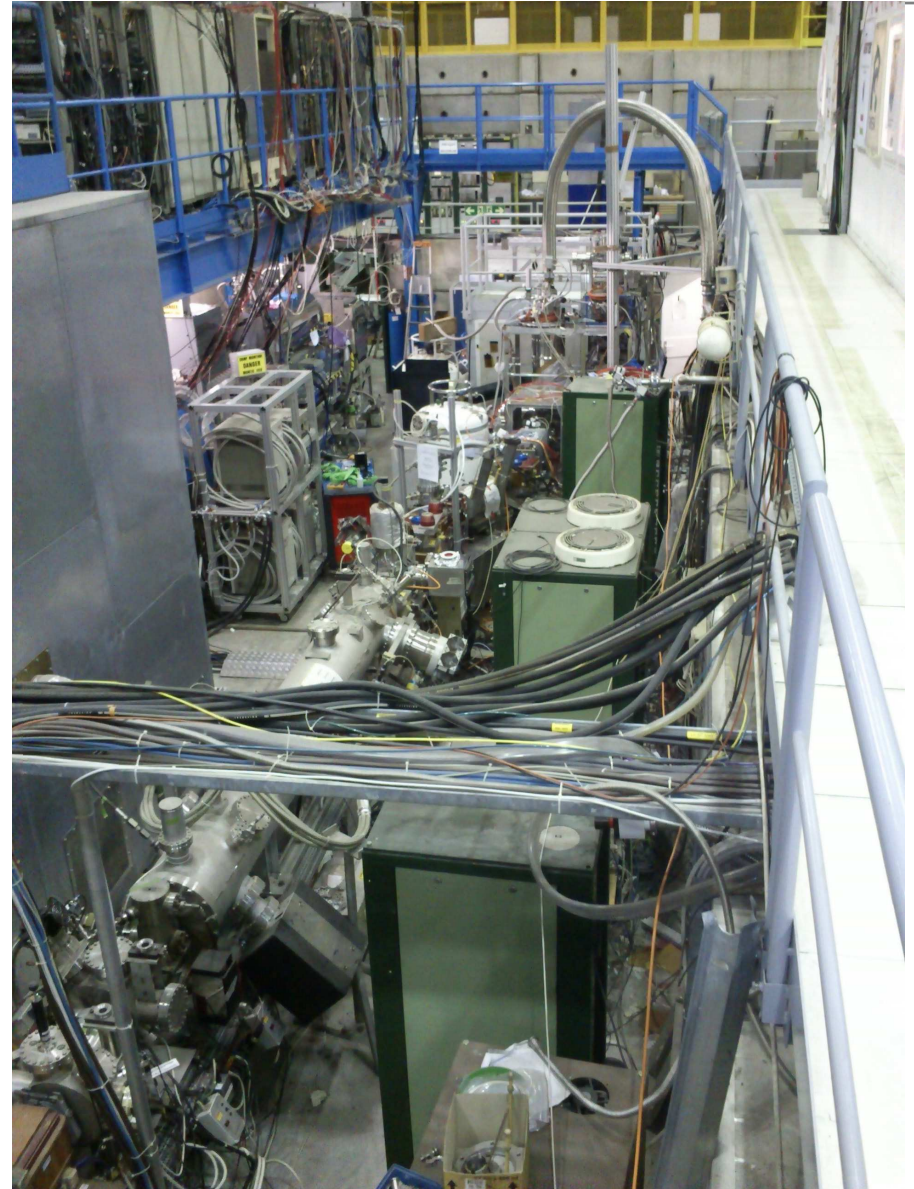
100 keV $\bar{p}$ RFQ $\Rightarrow$ csapda (2001)

$> 10^6$ $\bar{p}$ csapdában hűtve (2002)

~ 350000 lassú $\bar{p}$ kivezetve (2004)

Csapdázott $\bar{p}$ összenyomva (2008)

(5×10^5 $\bar{p}$, $E = 0.3$ eV, $R = 0.25$ mm)

Antihidrogén atomnyaláb: ASACUSA, 2010–2017

Antigravitáció??

Antirészecske Dirac-egyenletben: negatív tömeg!
Taszító gravitáció? Nem, mert az energia gravitál!
USA, Nemzeti UFO-figyelő központ:
1974 óta 90000 jelentés megfigyelésről
(mind hamisnak bizonyult).

Repülő csészealjok!!

I read a book on anti-gravity

I couldn't put it down!

iUFO

iUFO

UFO Sightings

UFO tehenet lop

UFO-fénykép

ALPHA-g kísérlet: CERN, 2023

Az antihidrogén is lefelé esik!

Mennyi az antianyag a világűrben?

AMS-2: Alpha Magnetic Spectrometer
antianyag (anti-hélium!) és sötét anyag
felfedezésére

Nagyon kevés nehéz antirészecskét lát,
inkább csak pozitronokat

Össztömeg: 8500 kg,
1200 kg állandó mágnes

Vezetője: S. Ting (Nobel-díj, 1976),
költsége: 2 G\$

Építés: CERN, 1998-2010

Fellőve: 2011 május, USA

Vezérlés: CERN

AMS-2: Alpha Magnetic Spectrometer

Első eredmények (2013):

Antihéliumot nemigen látni.

Nagyenergiás pozitronok mindenhol.

Jöhetnek a sötét anyag szétsugárzásából vagy pulzárokból.

Még 10-15 évig gyűjt adatot.

Eddig tartott a fizika

Szép a tudomány, de lehet mindezt valamire használni?

Az antianyag alkalmazásai?

- Pozitron-emissziós tomográfia (PET): igen!
- AD: Antiproton Cell Experiment (ACE):
rákterápia antiprotonokkal?
- Rakéta-hajtóanyag???
- Antianyag-bomba ...

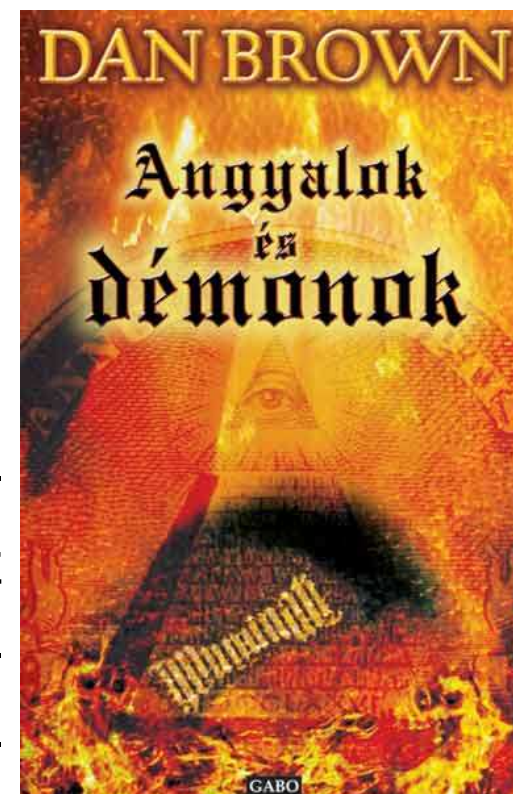
Valóság — álom — fantazmagória — marhaság

Dan Brown: *Angyalok és démonok* (2000)

Cselekmény: A CERN titkos, föld alatti laboratóriumából ellopnak egy termosznai antianyagot és fel akarják robbantani vele a Vatikánt, de a főhős, szerencsére, megakadályozza.

A CERN a könyvnek honlapot nyitott, amely közölte:

- A CERN valóban létezik, megépítette a világ legnagyobb részecskegyorsítóját (LHC, 27 km-es gyűrű, 100 m-rel föld alatt).
- Teljesen nyitott intézmény, nincsenek titkos laboratóriumai és semmi baja a Vatikánnal.
- Előállít antihidrogén-atomokat (nehezebb atomokat nem tud) az Antiproton-lassítónál (és nem az LHC-ban), tisztán tudományos célra, mikroszkópikus mennyiségben: nem alkalmas bombakészítésre.

Angyalok és démonok: a film, 2009

A CERN vezetői meghívták a film készítőit és felajánlották a CERN-t helyszínnek a film elejére. Azok mindent lefényképeztek, azután felépítették Los Angelesben az LHC hasonmását, és ott forgattak.

Tom Hanks az LHC ATLAS kísérleténél

Angyalok és démonok: a kiállítás

A CERN kiállítása a Globe-ban

A CERN kiállítása: antianyag-tároló

A film antianyag-csapdája
a kiállításon

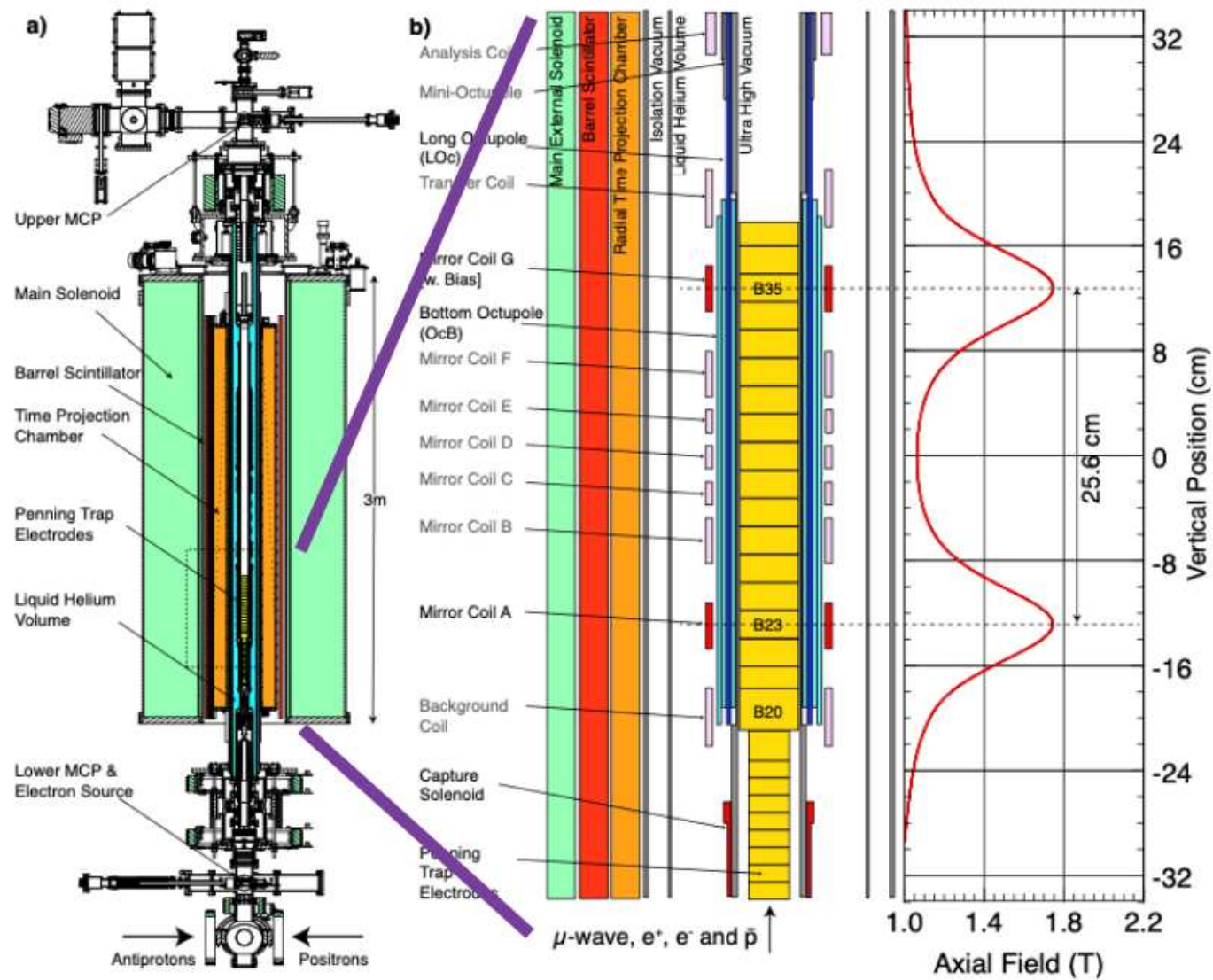
Az ASACUSA-kísérlet
3-tonnás
antiproton-csapdája a
CERN-ben

Köszönöm a figyelmet!

Az Angyalok & Démonok 4-perces filmrészlete az LHC-ről

ALPHA gravitációs csapdája (2023)

Lefelé esik az $\bar{H}$, nem felfelé!